

lunk, hogy Lőrinczi két útja között lebontották a „kolostor“ egykori étkező-épületét, s most restaurálják az egész várkastélyt. Ha a szerző vagy másvalaki tíz évvel ezelőtt vállalkozott volna ugyanerre a munkára, talán még sokkal könnyebben oldhatta volna meg a *Fekete kolostor* néhány, ma már megoldhatatlannak tűnő rejtélyét. Mert az emberi emlékezést nem mindig pótolhatják a le-váltárak.

Lőrinczi László legtöbbször tartózkodik a végső következtetések levonásától. A kérdésfeltevő szerepét vállalta magára. S ez gyakran felér a válaszadóval is. Mert legtöbbször felsorolja a kínálkozó válaszokat, a megoldás lehetőségeit, csak éppen konkrét adatok híján nem dönthet. Illetve a végső döntést a további kutatásokra bízta. Bár az olvasó többnyire úgy érzi, hogy a kérdések megoldásához aligha tud már a tudományos kutatás perdöntő adatokat szolgáltatni.

Lőrinczi László „irodalomtörténeti riport“-ja (ezt a műfaji megjelölést használja) két tanulással is szolgál a ma irodalomtörténészeinek. Egyrészt szükségessé vált a két világháború közötti romániai magyar irodalom legfontosabb műveinek szövegkritikai kiadása. A Kri-

terion Kiadó indíthatna egy — évente egy-két ilyen kötetet megjelentető — sorozatot. Kezddhetnék mindjárt a *Fekete kolostorral*. Hogy mennyi felülvizsgálandó adat, névelírás található csak ebben a regényben, arra Lőrinczi többször is rámutat. (Véleményem szerint legfeljebb a földrajzi neveket lehetne az alapszövegben helyesbíteni, a személynevek, kifejezések helyesírására a jegyzetekben kellene utalni.) Másrészt igyekeznünk kell, hogy az 1920-as, 1930-as évek irodalmának részletkérdéseit is addig tegyük vizsgálat tárgyává, amíg élnek a résztvevők, a szemtanúk. Ők már sokat elmondtak arról, amit fontosnak, általános jelentőségűnek találtak, amiről kérdezték őket. A további kérdéseket a ma nemzedékének kell megfogalmaznia. S ez nem is olyan könnyű dolog, hiszen csak kutatás közben bukkannak fel a kérdőjelek.

Az *Utazás a Fekete kolostorhoz* — amint a szerző is megvallja — nem könnyű olvasmány. A regény alapos ismerete nélkül aligha mond sokat olvasójának. Műfaja azonban távol áll a filológiai tanulmányokétól. Fordulatosan, sokszor izgalmasan, az olvasó figyelmét lekötve vezet el a történelem és az irodalom találkozásának határterületére.

Gaal György

A megjelenés aszinkroniája

Lászlóffy Csabát legtermékenyebb költőink között tartottam számon, azok között, akik verseskönyveikkel rendszeresen jelentkeznek az irodalmi nyilvánosság előtt.

A rendszerességet illetően, úgy tűnik, tévhitben leledztem. Első három verseskönyve, igaz, szabályos kétéves időközökben látott napvilágot: 1964-ben lépett fel a *Forrás* sorozatban az *Aranyesővel*, ezt követte 1966-ban *Az én arcom*, majd 1968-ban a *Boszorkánykőr*, előbbi az Ifjúsági, utóbbi az Irodalmi Könyvkiadónál. Ekkor azonban hosszabb szünet állt be: az *Elnapolt különkiadás* (Dacia Könyvkiadó) 1973-as, a *Kövön ülő szerelem* (Eminescu Könyvkiadó) pedig 1974-es jelzéssel hagyta el a sajtót. A kétévenkénti egykötetes átlag így is kikerekedik ugyan, a legutóbbi két kötet késésére mégis fel kell figyelniük. Mert kétségkívül késésről van szó. Akkor válik ez nyilvánvalóvá, ha az időszaki sajtóban visszalapozunk Lászlóffy Csaba

másfél-harmadfél évvel ezelőtt megjelent költeményeire. Olyan versekre bukkunk, amelyek egy 1974-es jelzésű kötetben már nyugodtan helyet kaphattak volna, s amelyek tartásukkal, hangvételeikkel új szakaszt jelölnek Lászlóffy Csaba költői pályáján.

Köteteinek egymásutánjából töretlen fejlődési ív rajzolódik ki: a közlésimód állandó korszerűsödésének és a bonyolultabb lelkiállapotok megragadásának fejlődési íve. Éppen ezért sajnálatos, hogy legutóbbi kötete, a *Kövön ülő szerelem* valójában egy már meghaladott költői szakasz foglalataként, megkésve került az olvasók elé.

Lászlóffy Csaba ma már másról és főleg másképpen versel, mint a *Kövön ülő szerelemben*. A „másképpent“ a fejlődési ív mozzanataként ragadhatjuk meg. A kezdetben közvetlenebbül megnyilatkozó Én fokozatosan háttérbe szorult. Az idilli ártatlansággal kiáradó szubjektum a külső valóság homokszem-

csés dörzsfelületén felsebzódve, védekezésképpen a személytelenség kéregpáncélját öltötte magára. Ez a páncél azonban csak ideig-óráig biztosíthatott számára védelmet. A szubjektum sértettségében sem mondhatott le a kiteljesedésnek keretet nyújtó külső valóságról. Ismét kiaradt tehát, a fókuszba gyűjtött kollektív indulat hevével védekezve az alattomosan beszüremkedő sivárság ellen. Ez a hév hatja át például Lászlóffy Csabának a *Korunk* 1974. évi 1. számában közreadott *Lenin*-poémáját.

Tévedés volna, persze, azt hinnünk, hogy egy-egy kötet költeményei egyértelműen és egységesen egy adott fejlődési szakaszt képviselnek, hiszen ez magának a fejlődés tényének mondana elment. Mint ahogy tévedés volna az is, ha az egyes fejlődési szakaszok meghaladottságát nem a költői magatartás alakulását kifejező, hanem az egyes költemények értékét eldöntő ítéletként fognók fel. Mert természetes, hogy egy és ugyanazon — különben egységes hangvételű — kötet a költői magatartás és szemlélet alakulásának korábbi és későbbi fázisaira utaló verseket is tartalmaz. Es természetes az is, hogy a korábbi és a későbbi fázisokban egyaránt születnek sikerült és kevésbé sikerült költemények. Más kérdés viszont, hogy a már meghaladott fázisokban alkotott művek milyen hatást gyakorolnak az olvasóra. Előfordulhat, hogy hatásuk — önértéktől úgyszólván függetlenül — csökken, hiszen közben az olvasói szemlélet, hozzáállás is változik.

Lászlóffy Csaba legutóbbi kötetének versei — ha ilyen „beskatulyázásra” egyáltalán vállalkozhatunk — a sértettség fázisának szülöttei: személytelenebbek, visszafogottabbak. Legalábbis többségükben azok, mert néhányukból nem nehéz kihallani egyfajta idilliség felhangjait, másiki részüket pedig már az indulat heve fűti.

Olvassuk el *A fölfelé-zuhanás* zsol-tárainak első darabját:

*Békát virágzik ez a föld
csillagom szétfolyó iszap
mióta vagy már nem tudok
magamra támaszkodni csak.*

Ha képanyaga felől közelítjük meg, a négy sorost groteszknak kell tartanunk, hiszen a költő a virágzás képzetéhez békát, a csillag fogalmához pedig iszapot társít. De kiábrándultnak, sőt elkeseredetnek is tarthatnók, hiszen az első két sor lényegében olyasmit állít, hogy

az egész glóbusz egy hatalmas mocsár. A dalszerű intonáció azonban mindennek az ellenkezőjét sugallja. S ez valahogy természetes is, hiszen a költő úgy vall a társra leléés örömről, hogy közben mintegy magabizásáról is árulkodik.

A négy soros — dalszerűségével — Lászlóffy Csaba első alkotói periódusára utal, a szentenciavers viszont már a harmadik alkotói periódus felé teremti meg az átmenetet (s azért „csak” az átmenetet, mert ez a költemény a felsorolás és a szentenciakimondás határára megtörik, a képpalkotás szempontjából heterogénné válik).

Lehetséges, sőt valószínű, hogy a versek megírásának tényleges időpontját ismerve, a fenti „periódizáció” vitathatónak bizonyulna. De csakis az egyes versek születésének sorrendjét, korántsem a lényegét illetően.

Mert aligha kétséges, hogy a *Kövön ülő szerelem* verseinek többsége valóban egy „köztes” állapotot tükröz. Olyan alkotói hozzáállást, amelyet a költőnek szükségszerűen meg kellett haladnia. Bizonyoságképpen hadd idézzem a kötet legjobb színvonalát jelző költeményt, az *Emlékezés a begyógyuló tájban* II. darabját:

*Ugyanaz a tarka tehén
mint gyermekkorodban azóta is
pontban fáradhatatlanul
minden nap szabályos kolompolással
halad el kaputok előtt
nem bitangol el innen már soha
hiába búzlik a hátán bögölyraj
hiába hajtják izesztik husággal
s kövekkel legénykedő jövevények
csak vonul visszatarthatatlanul
feszülő nehéz tőgyéből fehéren
csepeg az örökkévalóság
keleti vágású szemének éles
tekintetével egy évezred óta
megjelöli a naplementét
ugyanaz a nyugodt tehén
mint visszatérő életosztón
a mindig begyógyuló tájban.*

A sértettség ihlette sorok a jelképiség flastromával óvják-gyógyítják a szerzett és kapott sebeket, a „visszatérő életosztón”-be vetett bizalom nyugalmát árasztva. De valahol a sorok mélyben ott vibrál az a feszültség is, amelyben a költő következő periódusának jellemzőjét látom.

A széljegyzetelő kritikus mit tehet? Lakonikusan megállapítja, hogy a költőnek és olvasójának egyaránt joga van a szinkroniához.

Mózes Huba